

Mohlahlobikakaretso o tlaleha mokgwa wa tshebetso o bonahalang, o bile o ntlafatsa diphetho tsa tlhahlobo ya dibuka tsa mmuso wa selehae wa ditjhelete

CAPE TOWN – Nyollelo e bonahalang ya palo ya bomasepala le mafapha ikemetseng a masepala a fumaneng pehelo ya matlotlo e hlwekileng eo ho se nang letho le fumanweng le le phoso (e yeng e tsejwe e le “hlahlobo ya dibuka e hlwekileng”) ka selemo sa ditjhelete sa 2013-14, ke mohato o kgahlisang o lebisang pusong e kgabane ya mesebetsi yohle ya lekala la naha la Afrika Borwa, mohlahlobikakaretso, Kimi Makwetu (AG) o hlalositse jwalo kajeno.

Ha a phatlalatsa tlaleho ya hae ka sephetho sa tlhahlobo ya dibuka tsa ditjhelete tsa mmuso wa selehae ya selemo seo ho lekolwang ka sona, Makwetu o itse ntlafatso e tswelang pele sephethong sa tlhahlobo ya masepala ke ka lebaka la boetapele le tsamaiso ya dipolotiki, le hoja, “ho qalwa ka ho etsa mohlala o motle le ho etella pele ka ho etsa mohlala ho hlokomeleng hore motheo wa puso e ntle o ntshetswa pele mme o sebediswa ka matla a maholo”, ho latela melaetsa ya ofisi ya hae ya tsamaiso e nepahetseng mmusong le lekaleng la naha.

AG o itse bomasepala ha mmoho le mekgatlo e ikemetseng e tswetseng pele, kapa e bolokileng ditlhahlobo tsa ona tsa selemo se fetileng di hlwekile di “amohetse kapa di kgutletse mokgweng wa motheo wa puso e hlwekileng”. Tsena di kenyeletsa mesebetsi ya motheo e jwalo ka:

- ho hlahisa mekgwa e laolwang hantle ka mehla le tsamaiso ya motheo ya tjhelete
- ho qobella ho boloka melao yohle
- ho fa batho mesebetsi le ho boloka basebeletsi taolong le maemong a mosebetsi a tsamaisong ya tjhelete ka boemo bo hlokehang ba bokgoni ba botekgeniki le boiphihlelo
- ho dumella mohlanka ya ka sehloohong wa ditjhelete ho ba molaodi wa matlotlo le tho tlaleha hodima ona ho mookamedi wa masepala.

Ditlhahlobong tsa hae tsa selemo, Mohlahlobikakaretso wa Afrika Borwa (AGSA) o lekola:

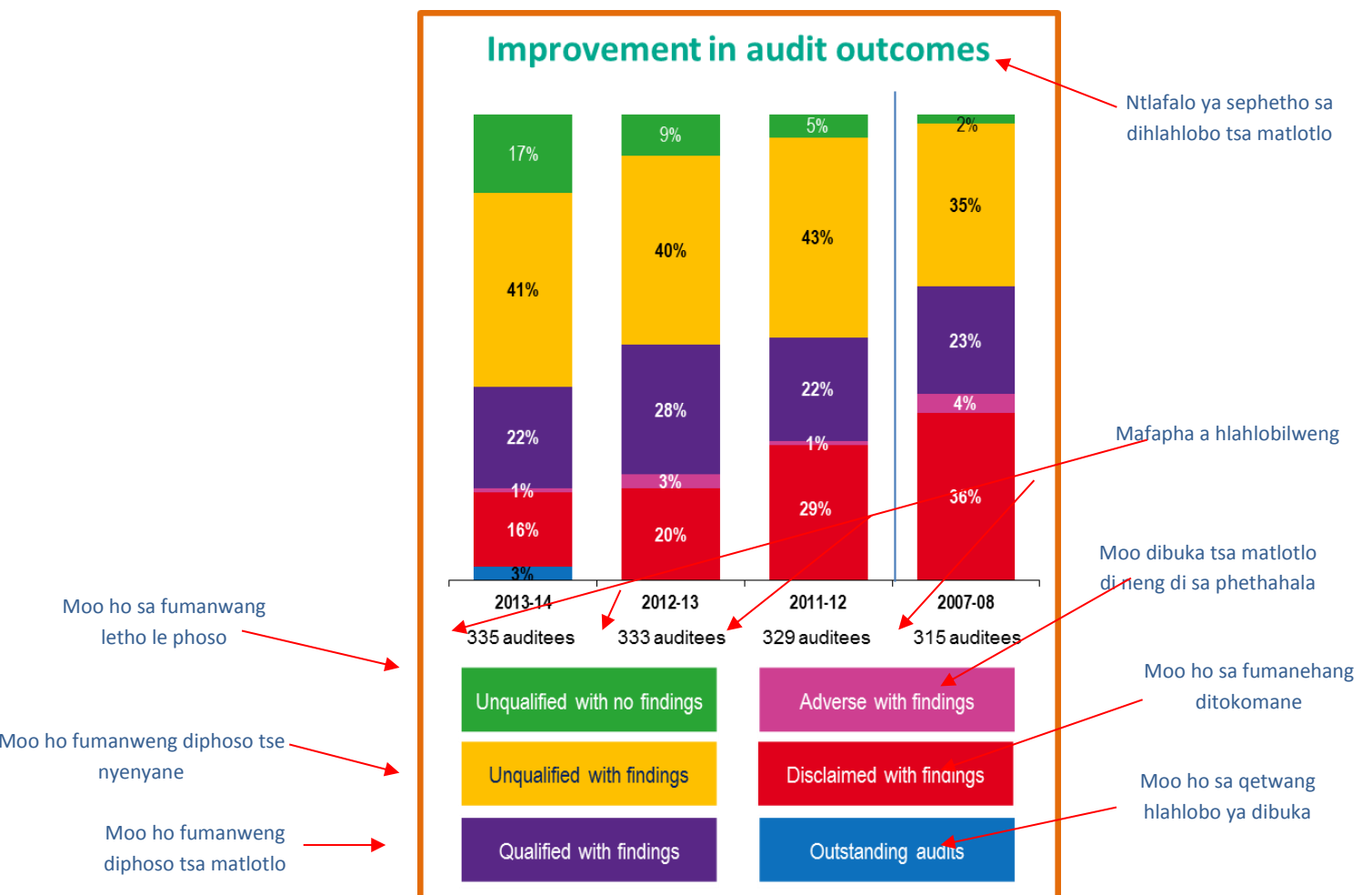
- nehelano e hlokanng leeme le dibuka tsa matlotlo tseo e seng tsa nnete

- boitsebiso bo amoheleng bo bile bo tshephala bakeng sa maikemisetso a tlaheho ya ditaba ka dipheo tsa phethahatso e seng e balletswe
- ho boloka melao le melawana yohle ya ditjhelete.

Mekgatlo e hlahlobilweng e fumana sephetho se hlwekileng ha dibuka tsa matlotlo di se na diphoso ho se na letho le fumanweng kamora hlahlobo leo ho ka hlokalang hore ho lokiswe ho latela tlaheho ya sepheo kapa phethahatso ya melao le melawana.

Sepheho sa tlhahlobo sa dibaka tse 325 (bomasepala ba 268 le mafapha a ikemetseng a masepala a 57) a kenyeleditswe tlahong ya kakaretso ya morao.

Sepheho sa tlhahlobo ya dibuka tsa matlotlo

Ditlhahlobo tse hlwekileng (kakaretso ya maemo a naha)

Makwetu o itse palo yohle ya bomasepala le mekgatlo e ikemetseng ya masepala e nang le dihlahlobo tse hlwekileng e eketsehile ho tloha ho 30 selemong sa 2012 -13 sa ditjhelete ho fihlela ho 58 selemong sa 2013-14; ha ho ne ho e na le tse supileng feela selemong sa 2007-08, tse bakileng le ho thakgola

mosebetsi wa hlahlobo o hlwekileng. Sena se emela 40 (14%) ya bomasepala le 18 (32%) ya mekgatlo e ikemetseng ya masepala naheng. O itse ke taba e tlamehang ho elwa hloko hore mafapha a 27 (bomasepala le dikarolo tse ikemetseng tsa masepala) le ona a fumane tlaleho ya hlahlobo e hlwekileng selemong sa 2012-13, mme hoo ke tshupo “e kgothatsang hore dintlafatso dibakeng tsena di qhoba nako e telele”.

Makwetu o hlokometse hore mafapha a sehlopheng sa hlahlobo e hlwekileng a ne a tsepamisitse maikutlo mokgweng wa ho matlafatsa taolo ya tshebetso le ho laola tsamaisong ya ditjhelete ya ona a ile a amohela le ho sebedisa ka mehla melao ya tshebetso e latelang:

- a) Ho fana ka dibuka tsa matlotlo tse se nang diphoso (ho bolelwa dibuka tse hlohang diphoso kapa ditlohelo tse bonahalang haholo ha kaalo hore di be di ame ho tshepahala le ho ka sebediswa dibukeng tsa ditjhelete).
- b) Ho phethahatsa mosebetsi ho ya ka molawana wa bohlokwa.
- c) Ho lekola le ho tlaleha ka ho phetha mosebetsi raporotong ya phethahatso ya selemo ya bona ho latela dipheo tse balletsweng moralong wa tswelopele o kopanetsweng le/kapa tshebeletsong ya selemo le moralo wa phethahatso ya tekanyetso ka mokgwa o ka tsheptjwang.
- d) Ho ba le taolo dikarolong tse hlohang ho elwa hloko ele hore tlhahlobo e hlwekileng e tle e bolokehe. Taba ena e kenyeletsa:
  - o boetapele ho etsa hore ho be le maemo a matle a taolo le tlhokomelo mosebetsing
  - o botsamaisi bo ka sehloohong bo hlokomele hore ho be le taolo e matla ya tsamaiso le phethahatso ya ditjhelete
  - o ho kenya tshebetsong molao wa motheo le taolo ya tshebetso ya letsatsi le leng le leng le kgwedi e nngwe le e nngwe le ho rekota ditlaleho tse nkileng sebaka.
- e) Ho be le basebeletsi ba ka sehloohong ba sebetlang mmoho hore ho be le bonnete ba dibuka tsa ditjhelete le ditlaleho tsa phethahatso tsa nnete. Dibaka tsena di ne di utlwisisa hore netefatso ka ho tshepahala hwa tsebiso ya disetatementeng tsa ditjhelete le ditlaleho tsa phethahatso ha di ne di tswa haholoholo diketsahalang tsa tsamaiso/ boetapele le balekaneng ba mmuso ba bona e leng diyuniti tsa le dikomiti tsa hlahlobo.
- f) Ho netefatsa hore poloko ya direkoto le taolo ya ditokomane ke molao wa mosebetsi wa moo ho sebetwang teng.
- g) Ho netefatsa hore dikgeo tsa mosebetsi tse maemong a bohlokwa di ne di se mmalwa ka lebaka la botsitso maemong a motsamaisi wa masepela/ mohlanka wa mmuso wa phethahatso ya ka sehloohong le hlooho ya yuniti ya ketane ya phepele (supply chain).

Sepheho sa diporofense se akaretsang se ka hlophiswa tjena:

1. Ntlheng ya pele, diporofense di ne di ena le tsamaiso e batlang e le e matla ya ditjhelete le taolo ya mosebetsi bomasepaleng ba bangata. Ho kenyeletswa sehlopheng sena Gauteng, KwaZulu-Natala le Kapa Bophirima.
2. Ntlheng ya bobedi, diporofense di bontshitse tswelopele sephethong sa hlahlobo ka dikgaello tse bonahalang tsa tsamaiso ya ditjhelete le taolo. Boholo ba bomasepala Kapa Botjhabela, Mpumalanga le Kapa Lebowa di wela sehlopheng sena.
3. Ntlheng ya boraro, diporofense tseo bomasepala ba tsona ba bileng le tsamaiso ya molao wa mosebetsi o tlase haholo ka mefokolo ya taolo e bonahalang bomasepaleng ba bangata. Ho kenyeletswa sehlopheng sena sa ho qetela ke bomasepala ba Foreisetata, Limpopo le Lebowa Bophirima.

Ditaolo tse fokolang bomasepaleng bohle ba sa fihlellang ho hlahlojwa ho hlwekileng, ba baka hore ho be le tshebetso e kotsi ya tshebediso e sa lokang e bang dibakeng tsohle mme ho be le ho lahlehelwa ke metjha ya hlahlobo e lekaneng ho ka fana ka bopaki ba tshebetso.

Diporofense tse nang le tsamaiso le taolo e matla bomasepaleng ba banagata

Makwetu o itse diporofense tse ngata di bontshitse tswelopele ka sephetho sa tsona sa hlahlobo ya dibuka tsa bona mme ba sebeditseng haholoholo palong yohle ya hlahlobo e hlwekileng e bile Gauteng ka bomasepala ba 13, KwaZulu-Natala bomasepala ba 20 le Kapa Bophirima ka bomasepala ba 18.

Boholo ba bomasepala le mafapha a ikemetseng a masepala diporofenseng tsena bo bile le taolo e ntle ya mosebetsi kapa bo ne bo sebeta dibakeng tse neng di hloka ho elwa hloko haholo. Ditaolo di ne di itshetlehile ka maemo a mangata a neng a tlatsitswe ke basebeletsi ba mmuso ba bohlokwa ba neng ba se ba fihlelletse ditlhoko tsa bokgoni tse neng di se di balletswe. Taba ena e lokisetsa bahlahlojwa ho hlahisa dibuka tsa matlotlo tse neng di se na diphoso dipolokelong le ho phetha ho ya ka molawana.

“Ke ananela karolo e bapetsweng ke diyuniti tse mosebetsing tsa hlahlobo, dikomiti tsa hlahlobo, dikomiti tsa ditlaleho tsa naha tsa masepala le mekgatlo e hokahanyang ka ho sebedisa boikarabelo ba yona ba ho hlokomela ntlafatsong ya puso ya mmuso wa lehae diporofenseng tsena,” AG o ile a hlalosa.

Le ha ho le jwalo, Makwetu o ile a potlakela ho hlokomedisa hore “le hoja diphetho tsa hlahlobo di ile tsa ntlafala di ntse di tlameha ho babatswa”, tse ding tsa dintlafatso tsena di fihlelletswe ka ho itshetleha haholo ka baeletsi le ditokiso tsa diphoso tse hlwailweng ke bahlahlobi ba dibuka ha ba hlahloba, ha palo ya dibaka tse hlahlojwang ka diphuputso tsa tsamaiso ya phepele e ne e sa ntse e le hodimo sehlopheng sena sa diporofense.

Bomasepala ba bakile tshenyehelo ya ditjhelete ya dibilione tse R3,643 tseo ho tsona dibilione tse R3,3 di bakilwe ke bomasepala bao ba sa kang ba ba le tlhahlobo e hlwekileng sehlopheng sena. Tshenyehelo yohle ya tsamaiso e sa hlwekang e bileng teng bomasepaleng ba Gauteng ke dibilione tse R1,1 KwaZulu-Natala dibilione tse R2,3; le Kapa Bophirima dimilione tse R162.

Diporofense tse nang le tsamaiso ya ditjhelete e haellang le mefokolo ya taolo ya matlotlo

Diporofense tse nang le bomasepala le mekgatlo e ikemetseng ya masepala tse ngata sehlopheng sena ke Kapa Botjhabela, Mpumalanga le Kapa Lebowa. Porofense e nngwe le e nngwe e ne e na le lebatowa le le leng la masepala le neng le ena le sephetho sa tlhahlobo se hlwekileng lekgetlong la pele kapa le bolokileng maemo a lona a sephetho sa tlhahlobo se hlwekileng.

Maemo a hodimo a dibuka tsa matlotlo a ileng a romelwa hore a hlahlojwe a sa ntse e le taba e hlokolotsi diporofenseng tsena e hlokomedisang ka ho itshetleha hodima tswelopele ya dibaka tse hlahlojwang hore ho fihlellwe sephetho sa tlhahlobo e hlwekileng. Taba ena, ha mmoho le ho itshetleha haholo ka baeletsi hore ba thuse ka tlaleho ya ditjhelete le phethahatso ya mosebetsi, e bontsha hore maikutlo mabapi le ditaolo tsa mosebetsing le dikgeo tsa bokgoni dibakeng tsena ha di ya angwa hantle.

AG o itse o kgathatsehile haholo ka ditlolo tsa ketane ya phepelo tse ngata tse kgannwang ke ho hloka tlhodisano le bokgoni kapa ho thusa ka diphepelo ka mokgwa o sa lokang, tsamaiso e kgahlanong le dipheo tsa mosebetsi le mefokolo ya taolo mosebetsing e bakileng dibilione tse R4,155 tsa tshenyehelo ya ditjhelete ka mokgwa o sa lokang tse bakilweng ke tsona diporofense tsena. Karolo ya Kapa Botjhabela ya tshenyehelo ena ke dibilione tse R3,36; Mpumalanga dimilione tse R567 ; mme Kapa Lebowa ke dimilione tse R238. Karolo ya ditjhelete tsena tse sebedisitsweng ke bomasepala ba fumaneng sephetho sa tlhahlobo se hlwekileng ke dimilione tse R15,4. Maemo ohle a boetapele a tlameha ho ba mohlala ka ho sebetsa ka boikitlaetso ka ditlolo tsa melawana e ka sebediswang.

Hapehape, sephetho sa tekolo ya ditaolo tsa bohlokwa le boemo ba tiiso bo thusitseng ka ba neng ba thusa ba le ka sehloohong se bonthsa hore ha ho a ka ha eba le tse etsahalang ka mora moo tse lekaneng ka lebaka la phethiso e fokolang le dithuso tsa boetapele tsa bohlokwa ho sebetsana le mabaka a motheo a dilemo tse fetileng.

Ho a kgothatsa ho hlokomela hore boitelo ba boetapele ba bo radipolotiki ba diporofense tsena ha bo ntlafatsa sephetho sa tlhahlobo ya dibuka . Tse ding tsa dithuso di kenyeletsa ho tlisa kgotso mesebetsing ya puso ya tshebedisano ya mafapha a diporofense le a ditjhelete ha mmoho le a matlafetseng bomasepala ba mabatowa ho ntshetsa pele sephetho sa tlhahlobo ya dibuka sa bomasepala ba lehae ba bona.

Diporofense tseo ho tsona melao ya tshebetso ya tsamaiso ya ditjhelete e haellang haholo ka mefokolo ya taolo e bonahalang bomasepaleng ba bangata

Dibaka tse hlahlojwang sehlopheng sena di fumaneha Foreisetata, Limpopo le Lebowa Bophirima. Ha ho le e nngwe ya tsona e ileng ya fumana sephetho se hlwekileng sa tlhahlobo ya dibuka mme boholo ba dibaka tse hlahlojwang porofenseng e nngwe le e nngwe bo fumane sephetho se kgotsofatsang, sephetho se seng setle kapa sephetho se hanwang ho amohelwa. Ka kakaretso, boholo ba dibaka bo ne

bo ena le ditaolo tse fokolang tse bakileng hore tsamaiso e be kotsing ya tshebediso e mpe e anetseng naha yohle mme ho be le tahlehelo ya metjha ya tlhahlobo lahlobo e lekaneng ya ho hlalosa tshebedisano.

Boemo bo hodimo ba dibuka tsa matlotlo tse rometsweng hore di hlahlojwe bo dutse bo ntse bo le tlase pakeng tsa 92% le 97% diporofense, di supa maemo a ditaba a taolo mosebetsing a tlase bomasepaleng ba bangata. Dikgeo tsa mosebetsi maemong a bohlokwa di lokela ho tswela pele ho hlokomelwa Foreisetata le Lebowa Bophirima, haholoholo maemo a mosebetsi a hlooho ya yuniti ya ketane ya phephelo a nang le lenane la dikgeo tsa mosebetsi tse fetang 50%. Boholo ba dibaka tse hlahlojwang bo ne bo sebedisa baeletsi ka tjehelete e hodimo ho tlaleha ka ditjehelete le phathahatso ya mosebetsi, empa ha e ya ka ya ntlafatsa sephetho sa tlhahlobo ya dibuka ka lebaka la taolo e fokolang mosebetsing.

Ketane ya phephelo e sa le bothata ka tshenyehelo ya ditjehelete e sa lokang e fihlellang dibilioneng tse R3,651 diporofenseng tse tharo. Ka lebaka lena, Foreisetata e bile dimilione tse R934; Lebowa Bophirima dibilione tse R1,899; le Limpopo dimilione tse R818. Ho se be teng hwa ditlamorao tsa ditlolo ho tswetse pele ho ba ka shlohoong ho se phetheng mosebetsi ka kotloloho. Boetapele ha bo so etse letho le bonahalang ho ntlafatsa maemo ana le ho sebetsana le disosa tsa motheo tsa diphuputso tsa tlhahlobo ya dibuka, AG o hlalositse.

Mafapha a lekgotla le etsang molao la porofense a hokahanyang a fane ka bonyane kapa ho se na tiiso ya letho diporofenseng ka ding. Diofisi tsa ditonakgolo di tlameha ho matlafatsa dikamano tsa tshebedisano ya mafapaha ka boona ha mmoho le tlhokomelo ya mafapha a kgokahanyo ka ha kaofela a na le seabo mesebetsing ya masepala.

Maeto a AG bomasepaleng ho utlwisisa kamano ya tlhahlobo ya dibuka e phethahetseng le tshebeletso ya setjhaba

Dikgweding tse tharo tse qalang tsa selemo sa 2015, AG o ile a etela bomasepala ba fapaneng naheng yohle ba fumaneng sephetho se hlwekileng. Maeto ao a ne a kenyeletsa bomasepala ba KwaZulu-Natala, Kapa Bophirima, Mpumalanga, Gauteng le Kapa Botjhabela.

Makwetu o itse maeto ana a ne a reretswe le ha e se ha kaalo, ho leboha bomasepala ka dihlahlobo tsa bona tse hlwekileng le ho ba thusa ho utlwisisa kamano ya phihlello ya tlhahlobo ya dibuka e hlwekileng le tshebeletso ya setjhaba.

“Ha mmoho le boetapele ba bomasepala re bile le monyetla wa ho nahana ka hloko taolo e hlokanang mathata e le mokgwa wa ho potlakisa ho ntshetsa pele tshebeletso ya setjhaba. Bomasepala le bona ba ne ba na le monyetla wa ho bapatsa makala a bona a puso e le taba ya bohlokwa ho hlokomeleng ho fihlella sephetho sa tlhahlobo ya dibuka se hlwekileng. Boetapele ba boradipolotiki le taolo bo ile ba mphelehetsa ha mmoho le moifo wa ka ho etela dibaka tse mmalwa tsa bohlokwa tsa diporojeke, moo di re thusitseng ka tsebisano e hlakileng ya ka moo diporojeke tsena di tsamaiswang ka teng ho tswela

setjhaba sa lehae molemo ka teng. Jwalo ka ha e le karolo ya mosebetsi, diporojeke tse etetsweng di ile tsa hokahanngwa le dipheo tsa tlaleho ya selemo ya masepala ha mmoho le dibaka tsa bohlokwa tsa phethahatso kapa ditshupiso tsa bohlokwa tsa phethahatso ditlalehong tsa selemo sa ditjhelete sa 2013-14. Ke ile ka kgahlwa ke mosebetsi o babatsehang oo bomasepala bana, ba bang dibakeng tse hole tsa naha ya rona, di sebetsang ka teng hore ba be le tshusumetso e ntle dibakeng tsa bona tsa bomasepala. Bomasepala bana ba bontshitse hore ha o na le puso e ntle ya motheo ya ditaolo le melao ya mesebetsi, o ka sebedisa tsena ka ho phethahala ho ntlafatsa bophelo ba baahi ba lona,” e AG o buile a thabile.

Boiqapelo ba boetapele bo ka sehloohong mabapi le ho ntlafatsa le ho hlokomela puso e lokileng

AG o itse ofisi ya hae e kgothaleditswe ke boiqapelo ba mmuso wa naha o jwalo ka leano la ho-kgutlela-qalong la mmuso wa lehae, ka ha ba tla ba le tshusumetso e matla ho ntlafatseng sepehtho sa tlhahlobo ya dibuka le puso e ntle ha e etswa ka ho phethahala. Makwetu o itse melaetsa e kgothatsang e tswang, le e kenyeletsang ditonakgolo, dibui le ditho tsa makgotla a phethahatso a ikarabellang ditjheleteng le mmusong wa lehae dibile le tshusumetso e matla ka sepehtho sa tlhahlobo ya dibuka ya selemo sa 2013-4.

“Baetapele ba tsheheditse tswelopele ya sepehtho se hlwekileng se sebetsang hohle le puso e ntle ka kakaretso. Ka ho etella pele hwa ho phethahatsa melao ya tshebetso ya motheo bomasepaleng ba bona, sepehtho sa tlhahlobo ya dibuka ke hore se tswele pele ho ya moo se ratwang teng – taolo e akaretsang e phethahatseng. Ofisi ya rona e tla tswela pele ho sebetsa ha mmoho le baetapele bana ka ho sebedisa tsebo ya bona le ho buisana ka tsebo ya rona ho ntlafatseng tsamaiso ya ditjhelete le tlaleho ya phethahatso mmusong wa lehae,” Makwetu a qetella puo ya hae.

Ditemoso tse ding tsa bohlokwa tsa hlahlobo ya dibuka

Dintlafatso tse ding tsa ho romela disetatemente tsa ditjhelet ka nako

Tlaleho ya AG e bontsha palo yohle ya dibaka tse 323 (96%) di rometse dibuka tsa tsona tsa matlotlo hore di lekolwe ka la 31 Phato 2014 (kapa ka la 30 Loetse 2014 moo e leng hore ho kopantsweng disetatemente tsohle tsa ditjhelete), jwalo ka ha ho hlokeha ho latela molawana. Ditlaleho tse leshome di ile tsa salla morao letsatsing leo ho neng ho kwalwa ka lona hore di kenngwe ditlalehong tse akaretsang, tse robong tsa tsona di qetilwe ho fihlela kajeno.

Ntlafatso tsamaisong ya bathusi

Tlaleho e bontsha hore 84% ya dibaka tse sebedisitsweng ke baeletsii ho ba thusa ka tlaleho ya mohlomong ditjhelete kapa tokisetso ya tsebiso ya phethahatso, kapa dibaka ka bobedi ba tsona (nyollelo ya ho tloha 80% selemong se fetileng).

Tefello e lekanyeditsweng ya tshebeletso ya ho thusa e ne e le dimilione tse R821 e kenyeletsang ditjhelete tse sebedisitsweng ke mafapha a puso ya tshebedisano. Tjhelete ena e ile ya eketseha ho tloha ho dimilione tse R725 selemong se fetileng mme e emela feela karolo e balletsweng ya dimilione tse R3 151 tse ileng tsa sebediswa ka ditshebeletso tsa ho thusa mmuso wa lehae.

Ka kakaretso, 55% ya dibaka tse hlahlobilweng e fumane tlhahlobo e hlwekileng ya ditjhelete – tswelopele e bonahalang ha e bapiswa le 46% ka selemo sa 2012-13. Jwalo feela, 58% e qobile diphuputso tsa thepa ka maemo a hodimo a ditlaleho tsa selemo tsa phethahatso – ntlafatso yah o tloha ho 55% selemong sa 2012-13 sa ditjhelete.

Makwetu o itse tlhahlobo tsa ofisi tsa tsamaiso ya bathusi dibakeng tse 293 tse hlahlobilweng di hlahisitse bofokodi ba 184 (63%) ba tsona, eo e leng ntlafatso e bonahalang ha e bapiswa le tse 197 (79%) selemong sa 2012-13 sa ditjhelete. “Diphuputso tsa rona di kenyeleditse le bokgoni bo sa fetiswang, tsamaiso ya phethahatso le tlhokomelo le mesebetsi ya moralo e sa lekanang,” AG a rialo.

Phokotso ya tshebetso e seng molaong ha mmoho le tshebetso ya lefeela le tshebetso ya tsheny; ha mmoho le ngatafalo ya tshenyeheloya tjhelete e sa dumellwang ka molao

Tshenyehelo ya tjhelete e seng molaong ya dimilione tse R11 473 e bakilwe ke dibaka tse 264 – ntlafatso yah o tloha ho dimilione tse R12 226 tse bakilweng ke dibaka tse 270 selemong sa ditjhelete sa 2012-13. AG o itse ho se phethe mosebetsi ka ho fepela ditshebetso ke yona taba e bakang tshenyho ya ditjhelete ho sa sebetswe ka molao.

“Ha re a ka ra etsa diphuputso dife kapa dife tsa tshenyho ya tjhelete ka ntle ho tumello ya molao ka eo ke taba ya khansele. Ka ditlhahlobo tsa rona tsa dibuka tse tlwaelehileng re ile ra lekanyetsa hore thepa le ditshebeletso di ile tsa amohellwa dimilione tse R6 598 (58%) tsa phepelo tse tsamaelanang le tshenyho ya tjhelete e seng molaong le ha tsamaiso e tlwaelehileng ya mesebetsi ya phumano ya mmuso e sa ka ya sebediswa. Le ha ho le jwalo, re ke ke ra tiisa hore thepa le ditshebeletso di ile tsa sebeletsa setjhaba ka tjhelete e loketseng le hore setjhaba se ile sa tswelwa molemo ka tshebeletso eo,” AG o ile a hlalosa.

Tshebediso ya tjhelete e se nang molemo le e senyang ya dimilione tse R687 e bakilwe ke dibaka tse 250 – ntlafatso ya ho tloha ho dimilione tse R860 tse bakilweng ke dibaka tse 222 selemong se fetileng sa ditjhelete. Tshebediso ya tjhelete e seng molaong ya dimilione tse R11402 e bakilwe ke bomasepala ba 190 (71%) – nyollelo e bonahalang ha e bapiswa le dimilione tse R8 502 e bakilwe ke bomasepala ba 175 selemong se fetileng sa ditjhelete. Kaofela, 61% ya tshebediso ya tjhelete e seng molaong e tsamaelanang le thepa eo eseng ya tjhelete e ka letsohong, ke hore ho bala tjhelete ka tekanyetso jwalo ka ditokiso le dithuso.

Tsamaiso e ntle ya ditjhelete ya bomasepala

Makwetu o qetelletse ka hore “ho na le kगतello e matla ditjheleteng ho bomasepala jwalo ka ha tlaleho ena e hlalosa”. “Kopano ya dikotsi tsa tsamaiso e ntle ya ditjhelete le ditaolo tse fokolang e be tse lekaneng ho phahamisa maemo ana ho ya moo boemo ba mmuso wa lehae bo ka ntlafalang teng ka pele,” AG a hlokomedisa.

Issued by: Auditor-General of South Africa

Contact: Africa Boso • (012) 422 9880 • Africab@agsa.co.za

Latela AGSA ko Twitter: https://twitter.com/AuditorGen_SA

Media note: The *Consolidated general report on the MFMA local audit outcomes* and all individual provincial reports are available on www.agsa.co.za. This media release and its translated versions, in seSotho, xiTsonga, isiXhosa, isiZulu and Afrikaans are also available on our website.

About the AGSA: The AGSA is the country’s supreme audit institution. It is the only institution that, by law, has to audit and report on how government is spending taxpayers’ money. This has been the focus of the AGSA since its inception in 1911 – the organisation celebrated its 100-year public sector auditing legacy in 2011.